

Att åldras med intellektuell funktionsnedsättning

www.gunaremyr.se

Utvecklingsnivåer

Grav intellektuell funktionsnedsättning –
(tänkandet hos spädbarn)

Behöver hjälp med allt; personliga behov
(inkontinens), kommunikation, förflyttning

Svår intellektuell funktionsnedsättning – *(tänkandet hos förskolebarn 1-2 år)*

Behöver stöd och hjälp på heldygnsbasis. Man klarar enkla färdigheter med stöd.

Kommunikationsstöd.

Intelligenskvot under 50

Måttlig intellektuell funktionsnedsättning – *(tänkandet hos förskolebarn 3–6 år)*

Uttalade svårigheter med abstrakt tänkande och problemlösning.

De flesta kan inte läsa och skriva. Många klarar vissa personliga behov.

Begränsad talförmåga, och behov av kommunikationsstöd.

De flesta har enklare sysselsättning, ofta på dagcenter

Intelligenskvot 50–69

Lindrig intellektuell funktionsnedsättning– (tänkandet hos skolbarn 7–12 år)

Inlärningssvårigheter men kan ofta läsa och skriva
De flesta har arbete, men oftast inom skyddad verksamhet

Ett fåtal klarar körkort

Upprätthåller sociala relationer, men socialt omogna

Marginell intellektuell funktionsnedsättning (tänkandet hos ungdomar 12–18 år)

Intelligenskvot 69–100

Downs syndrom

- ▶ 1920 – överlevnad 3 år
- ▶ 2002 – medellivslängd 55 år
- ▶ Demensutveckling kan starta i 30 årsåldern
- ▶ Efter 50 års ålder uppges 50 –65 % ha en demensutveckling

Lätt	utvecklingsstörning	– medellivslängd	80 år
Medel	utvecklingsstörning	– medellivslängd	70 år
Svår	utvecklingsstörning	– medellivslängd	60 år
Övrig population	män	– medellivslängd	81 år
Övrig population	kvinnor	– medellivslängd	84 år

Demenssjukdom är upp till fem gånger vanligare bland 60–65 åringar ur gruppen personer med intellektuell funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen

Viktigt att särskilja från det normala åldrandet

Strydom, Chan, King m.fl. Incidence of dementia in older adults with intellectual disabilities, 2013

Äldre med intellektuell funktionsnedsättning

- ▶ Behöver oftare komma till vården för ett snabbt omhändertagande jämfört med övrig befolkning
- ▶ Ordineras mycket mer psykofarmaka
- ▶ Ordineras mindre smärtstillande
- ▶ Löper större risk för många sjukdomstillstånd exempelvis demens och diabetes

Forskningsprojekt initierat av Gerd Ahlström, 15 000 personer med utv störning, autism eller autismliknande tillstånd- 6 nationella register under 13 års tid

https://www.med.lu.se/hv/nyhetsarkiv/luckor_i_vaarden_av_aeldre_med_utvecklingsstoerning

Åldern har sin rätt

Om att åldras
med intellektuell
funktionsnedsättning

En avgiftsfri
webbutbildning för
LSS-personal och
anhöriga

www.demenscentrum.se

Lättläst om demens på flera nordiska språk

<https://hvaerdemens.no/sv/>

Vad är normalt åldrande ?

- ▶ Långsammare – i att minnas, röra mig, reagera, plocka fram ord
- ▶ Mindre aktiv
- ▶ Färre initiativ – önskar rutiner ?
- ▶ Mindre sömn
- ▶ Trög mage

Pajalagröt , 1 liter (4–6 port)

½ dl linfrö

½ tsk salt

½ dl russin

7 dl vatten

½dl katrinplommon

1 dl havrekli

½dl torkade aprikoser

2 dl fiberhavregryn

Hacka,blanda och låt stå över natt.

Tillsätt fiberhavregryn och havrekli på morgonen. Koka 3–5 min. Ev mer vatten.

Kan förvaras i kyl i upp till 5 dagar och värmas i mikro.

Kan frysas.

Vad är normalt åldrande ?

Balansnedsättning –

- nedsatt muskelstyrka
- svårare att titta uppåt
- sämre uppresningsreflex

SE TILL ATT utesluta

▶ Hörseledsättning

- Minst vart femte år ska hörsel undersökas
- Hörselskada finns hos 66–89 procent av vuxna med Downs syndrom
- Öronvax

▶ Tänder

- tandproblem finns hos 60–100 procent av vuxna med Downs syndrom (tandlossning, tandsten)

▶ Synnedsettning

- Varannan person med Downs syndrom har grå starr och många har grön starr
- Ögondroppar kan ge biverkningar

Hur är det att vara/bli äldre eller gammal ?

Intervju med 5 män 7 kvinnor

Måttlig/lindrig intellektuell funktionsnedsättning

Personal 24 tim/dygn i gruppbostad

Medelålder 64 år

3 slutat arbeta

Övriga heltid – 3 dag/veckan daglig verksamhet

Bilder som stöd – individuella intervjuer

Ida Kåhlin, arbetsterapeut

<http://urskola.se/Produkter/180605-UR-Samtiden-Institutionsvard-och-omsorg-Att-vara-aldre-ar-att-vara-som-andra>

Man kan reflektera kring åldrandet
att vara och bli äldre – vi måste
bara ställa frågan

<http://urskola.se/Produkter/180605-UR-Samtiden-Institutionsvard-och-omsorg-Att-vara-aldre-ar-att-vara-som-andra>

Mannen som väsnades

- ▶ Ove tar på sig skjortan men inte byxorna
- Han går bra inomhus men behöver rollator utomhus

Varför slår han näven i bordet underifrån, gång på gång?

Tolkningsnivåer

Person – vill ha sällskap

Hjärnskada – ser inte nedåt

Kropp – tandvärk, värk/smärta, ex artros
sköldkörteldysfunktion, infektioner, mag/tarm-
problem, anemi, hjärtfel, diabetes m.m.

Miljö – störande ljus, ljud, rörelser

Existentiell nivå – deprimerad

Kunskapsstöd för att kartlägga/beskriva en persons utmanande beteende och analysera vad det kan bero på. Minska begränsnings- och tvångsåtgärder.

<http://funca.nu>

Behandlingsbara orsaker till glömska och förvirring

Druckit för lite/mycket

Förstoppning
Medicinförgiftning
Sköldkörtelstörning
Fästringbett/Borreli
Urinvägsinfektion
Över/Understimulering
Glutenintolerans
Värk/smärta, ex artros

Smärta
B12 – brist
Undernäring
Depression
Hjärntumör
Hjärtsvikt
Anemi
Diabetes m.m.

Depression

15–30 procent av vuxna med Downs syndrom

Somatisering, orkeslöshet, bristande livsglädje och social isolering.

Symtom, tecken	Demens	Depression
Försämrad ADL-förmåga	Ja	Nej
Minnesstörningar	Ja	Nja
Försämrad språklig förmåga	Ja	Nej
Muskelryckningar	Ja	Nej
Nyttillkommen epilepsi	Ja	Nej
Förlust av tidsorientering	Ja	Nej
Förlust av rumsorientering	Ja	Nej
Irritabilitet	Ja	Ja
Koncentrationsproblem	Ja	Ja
Nedstämdhet, sorgsenhet	Ja	Ja
Muskelstelhet, gångsvårigheter	Ja	Nej
Somatisering	Ja	Ja
Orkeslöshet	Nja	Ja

Vad gör vårdcentralens läkare?

Förklarar/behandlar orsaker till symptom
depression, hypothyreos, presbyacusi (åldersrelaterad
hörselnedsättning), synnedsättning, skalltrauma eller
konfusion

Vid demensdiagnos finns viss
läkemedelsbehandling att få

Remitterar vidare till specialist

Impact of cholinesterase inhibitors or memantine on survival in adults with Down syndrome and dementia: clinical cohort study. (2018, Mar: Eady N, Sheehan R, Rantell K, Sinai A, Bernal J, Bohnen I, Bonell S, Courtenay K, Dodd K, Gazizova D, Hassiotis A, Hillier R, McBrien J, Mukherji K, Naeem A, Perez-Achiaga N, Sharma V, Thomas D, Walker Z, McCarthy J, Strydom A

Tidiga tecken

Försämrade funktioner och sjukdom

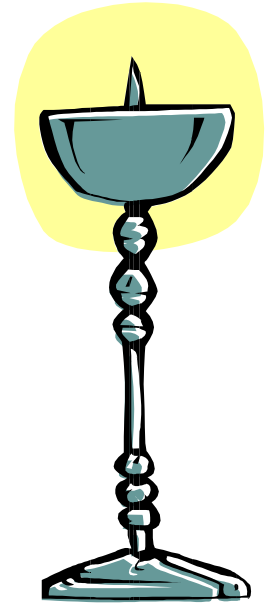
Uppföljning av äldre personer med utvecklingsstörning

www.demenscentrum.se

Tidiga symptom:

- ▶ **Ökad osäkerhet i vardagen**
  - Förlorar tidigare inlärda förmågor
  - Dyspraxi
  - Dysgnosi

Tidiga symptom ?

Passar inte tider

Tidiga symptom på demens ?

Trött

**Mindre
intresserad**

Tidiga symptom:

- ▶ **Sociala kompetensen minskar**
- ▶ **Dysfasi –**
  - spontan kommunikation minskar, anomi, ordflöde minskar, meningsbyggnad försämras

- ▶ **Gångsvårigheter**
  - Ostadig vid vändning, långsammare
- ▶ **Mer vandrande**
- ▶ **Passivitet**
- ▶ **Inkontinens**
- ▶ **EP-anfall i ökad grad**
- ▶ **Hyperreflexibilitet – att omotiverat ”spritta till”**
- ▶ **Förändringar i sömnrytm – sömnbehov ökar**

Exempel på symptom:

▶ **Minnesnedsättning**

Ex: Köper saker hon redan har i kylskåpet

- tidigt inlärt – lättare att minnas
- tappar bort sig i sekvens av händelser

▶ **Nedsatt förmåga att överblicka** egen kompetens

▶ **Uppmärksamhetstörning** –upptäcka, bibehålla, växla

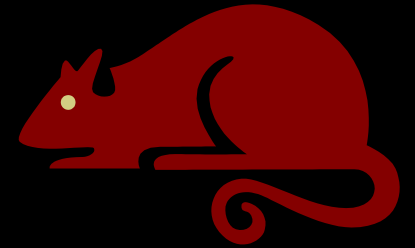
▶ **Labilitet, irritabilitet, rädsla**

▶ **Viktförlust**

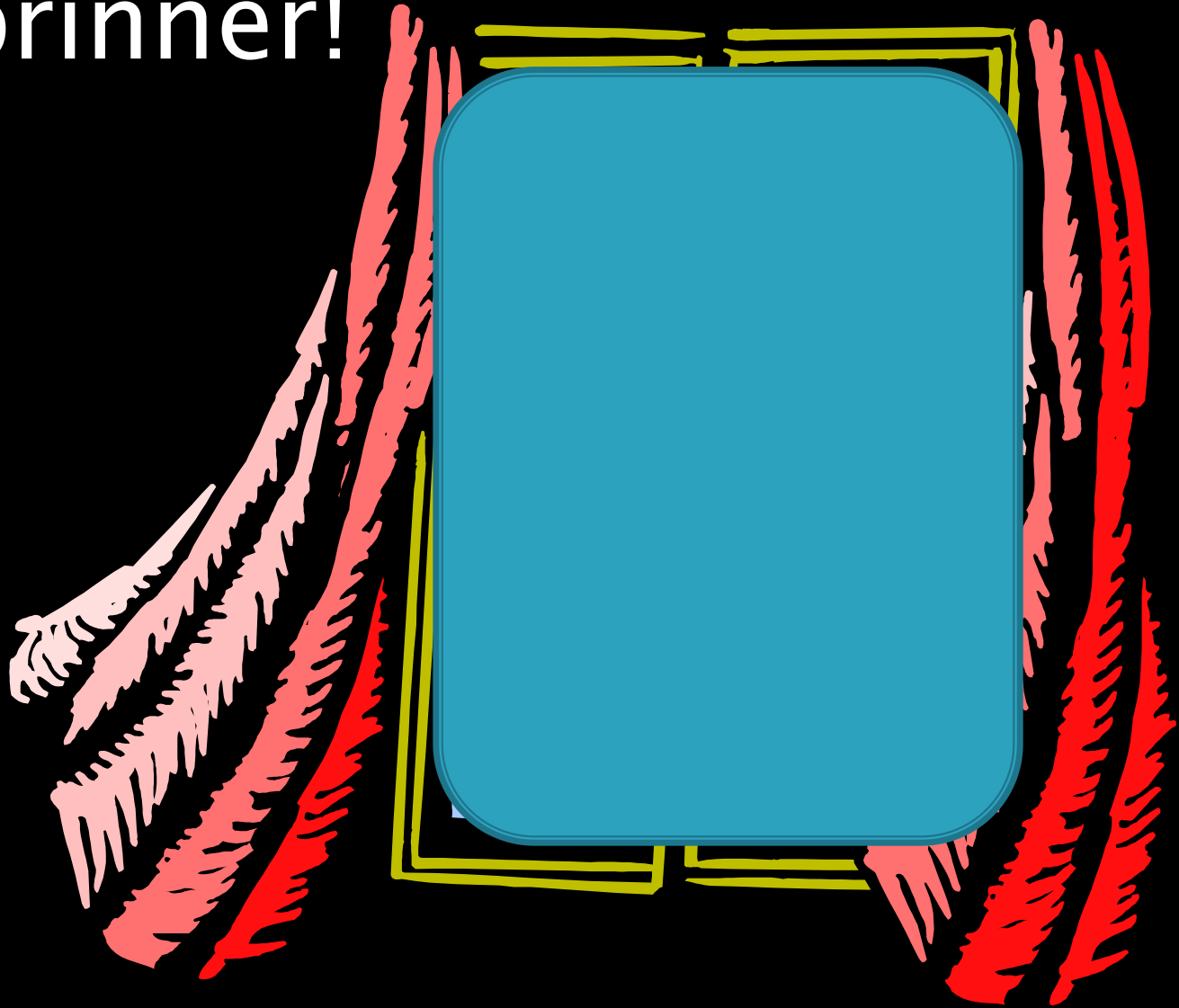
<http://files.aldres-halsa-och-livskvalitet.webnode.se/200000008-b9755ba6e0/Åldrande%20hos%20personer%20med%20utv%20st..pdf>

Hallucinationer/Illusioner

Det brinner!

Sena symptom

- ▶ Svår dyspraxi/dysgnosi hindrar ADL inkl att äta o dricka – Risk för vätskeförlust, sätta i halsen
- ▶ Tilltagande viktförlust
- ▶ Inkontinens
- ▶ Minnesförmågan allt sämre
- ▶ Risk för fler EP-anfall
- ▶ Stappligare gång, som vid Parkinsons sjukdom inklusive balansproblem
- ▶ Känner inte igen omgivning och personer runt sig
- ▶ Mer tid i säng då det blir svårt även att sitta upp – risk för trycksår

Vad kan vi göra?

- ▶ Stödja minnet

FÄRG
och
FORM
stödjer
minnet

Sakfinnare

www.kjell.com

Memoday med talstöd

www.abilia.se

Dag- och tidklocka

www.demensbutiken.se

Vad kan vi göra?

- ▶ Erbjudna balans mellan stimulans och vila

<https://inmutouch.com>

Bolltäcke Kedjetäcke
Ringtäcke

Bollväst, tyngdkrage, '
kneed me -knätäcke

www.actileg.se

Förtydliga

Foto: Aktivitetssamordnare Monica, Söndagsgården Vardaga, Solna

Artur musikbjörn

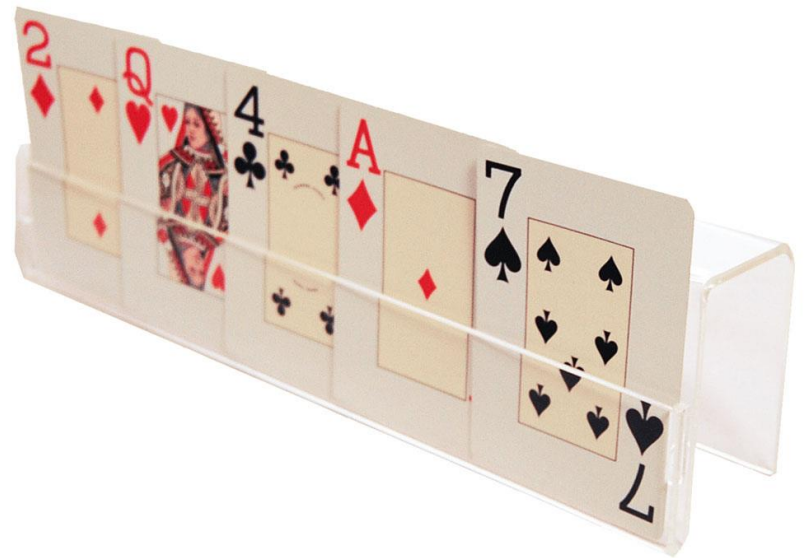
www.funkamera.se

Vad kan vi göra?

En sak i taget

Förenkla

Spelkortshållare
www.varsam.se

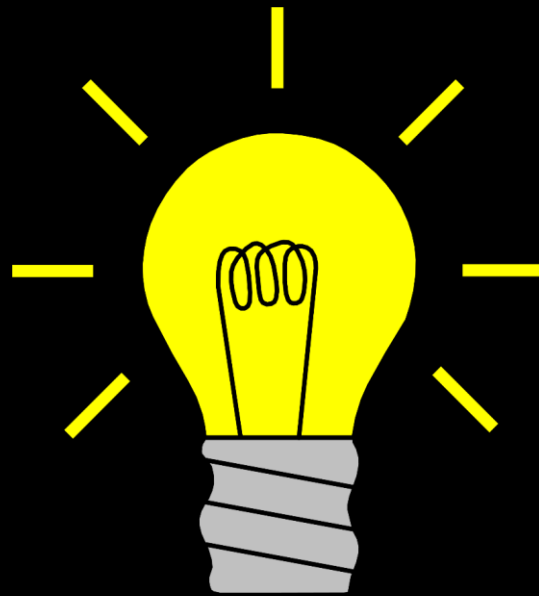

Vad kan vi göra?

- ▶ Förenkla och förtydliga miljön

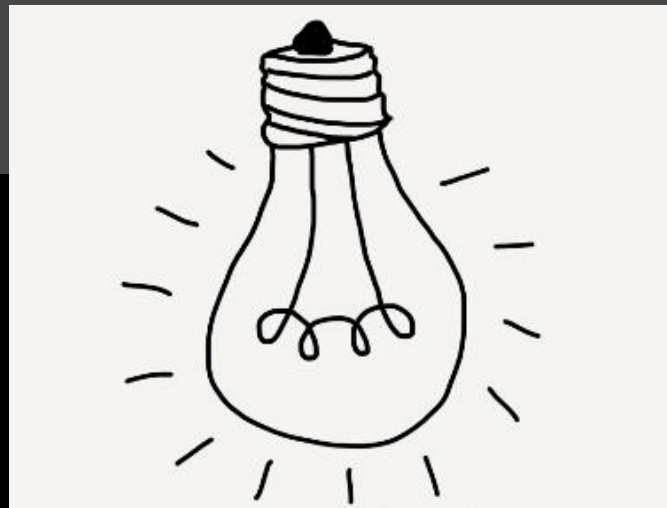

Tända upp hjärnan

60 år = 60 watt

80 år = 80 Watt (ca 1200 lumen)

A photograph of a living room. In the center, a man with glasses, wearing a grey suit jacket over a light-colored shirt and dark trousers, sits in a dark chair. He is looking towards the camera. To his left is a large, dark wood fireplace with a fire burning inside. On the mantel above the fireplace are several decorative items. To the left of the fireplace, a television sits on a wooden stand. In the foreground, a round, dark wood coffee table holds some papers and small objects. A patterned carpet covers the floor. In the bottom right corner, the back of a yellow and white striped sofa is visible. A white door is on the right wall. The text "Minska störande ljudnivå" is overlaid in white on the lower part of the image.

Minska störande ljudnivå

Hjälpmedel

Näsmugg

www.varsam.se

Apotek

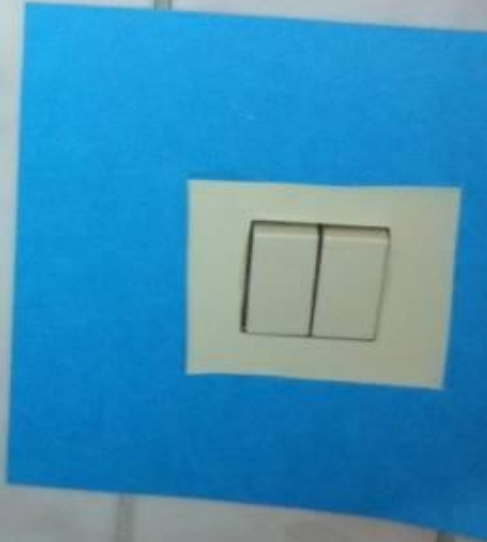

Collis Curve

www.proxident.se

Vad kan vi göra?

- ▶ Minska skaderisk

Brännskador

Golvsäng

Sängtält

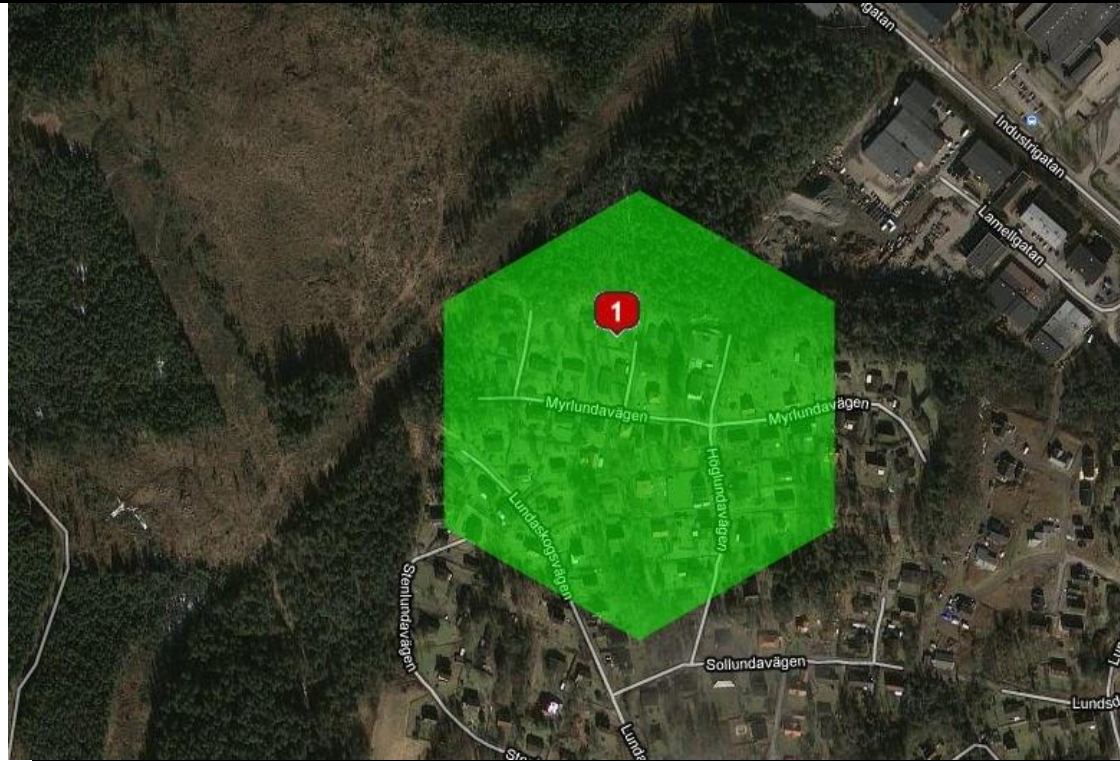

Att hitta hem

Nödsändare
www.phoniro.se

www.posifon.se

Finns nu även helt utan knappar

Yoyocare

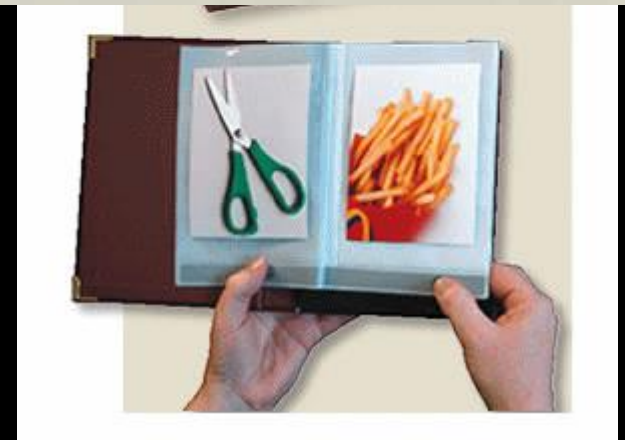
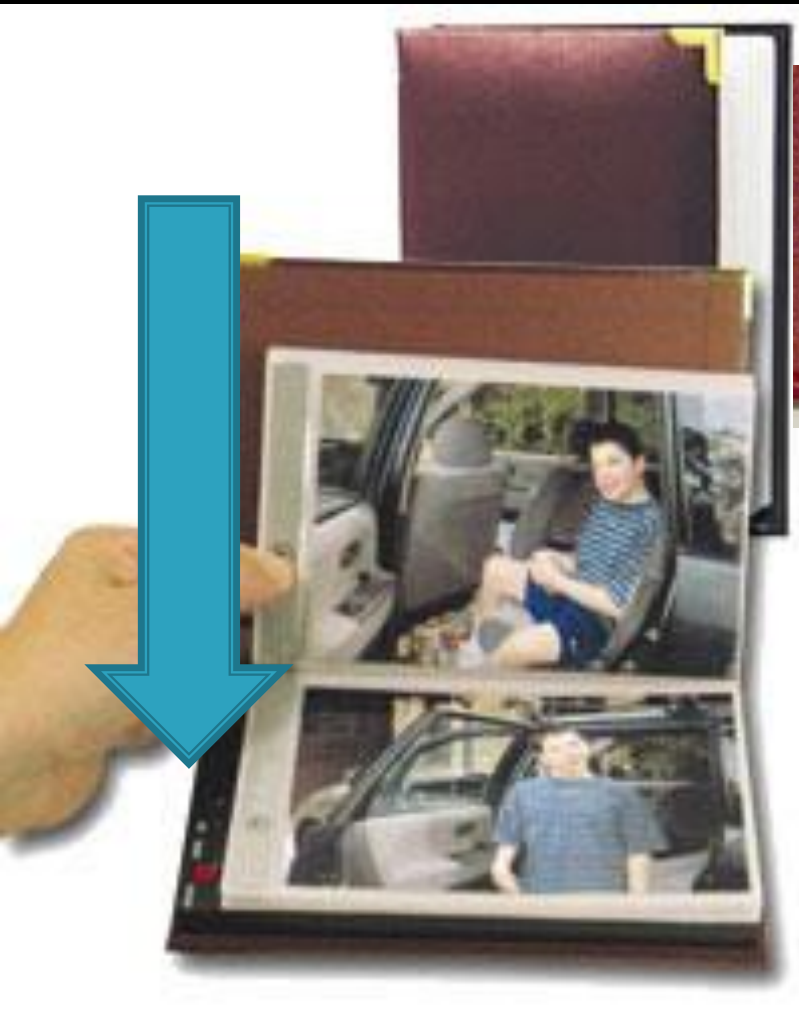

www.yoyomotion.com
www.rehabmodul.se

Vad kan vi göra?

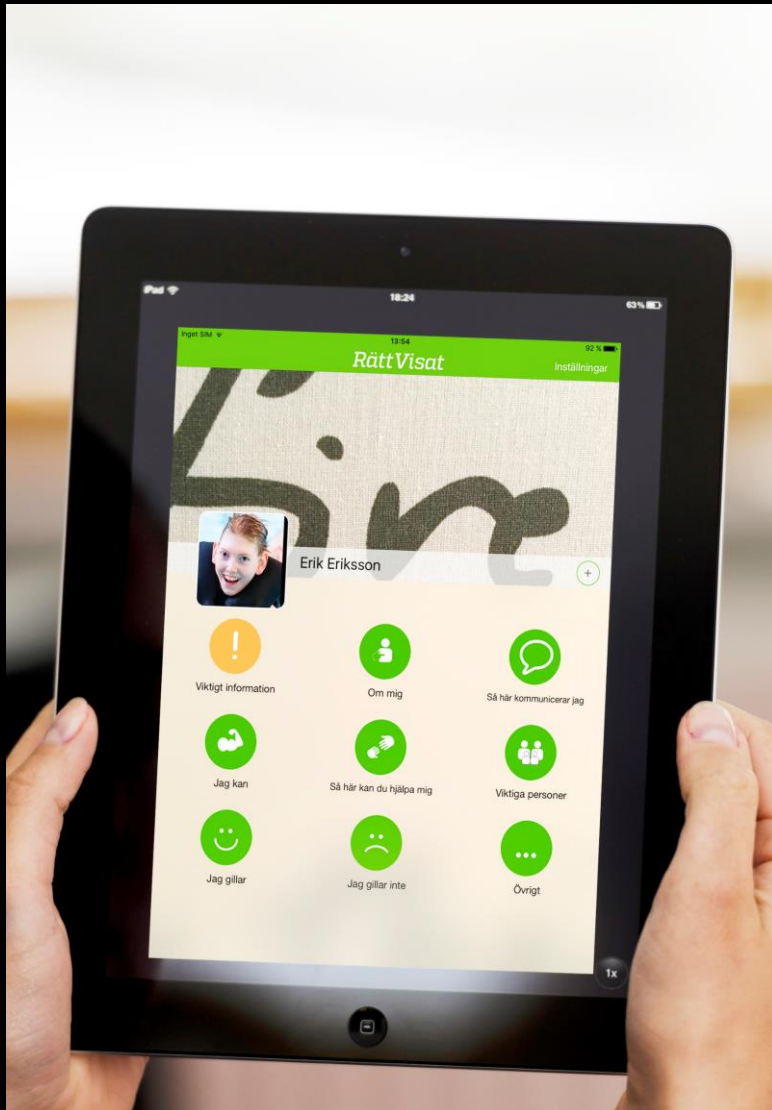
- ▶ Fortsätta finna sätt att kommunicera

Talande/ljudande fotoalbum

www.komikapp.se
www.rehabmodul.se

Digitalt kommunikationspass

www.brackediakoni.se/rattvisat

Huvudidéer för njutning

Här och nu – Omedelbart gensvar

Failure free = Det som sker är det som ska ske

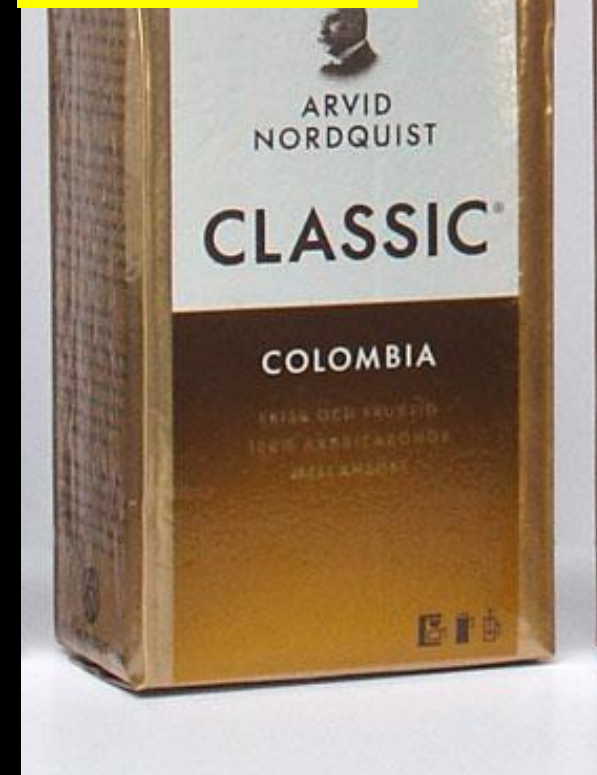
Tillsammans – Att bli speglad och bekräftad

Påverka/Göra avtryck – Att finnas till

~~Doftar det gott?~~

Fråga inte
Förvänta inget gensvar

Här och nu
Påverka
Tillsammans
Failure free

Tvättlapp och schampomössa som inte behöver vatten

Tvättlapp

Tvättvante

Duscharmössa med schampo

www.onemed.se
www.nordmed.se
www.tenabutiken.se
Apotek

Tidigt i processen

- ▶ Struktur och rutin ger FÖRUTSÄGBARHET
- ▶ FÄRRE VAL – en sak i taget
- ▶ MINNESSTÖD – dagbok, scheman
- ▶ FÖRENKLA UPPMANINGAR och stöd med ex bild, gester, föremål etc
- ▶ BEKRÄFTA tid, plats, vem hen är tillsammans med, vad hen gör...
- ▶ UPPMUNTRA självkänslan
- ▶ MINDRE GRUPP
- ▶ TYDLIG MILJÖ
- ▶ DOKUMENTERA för att kunna jämföra senare

Mellanas

- ▶ BEHÅLL FAVORITAKTIVITETER kom ihåg längre vilopauser
- ▶ STÖD REMINISCENS
- ▶ HÄLSOKONTROLL regelbundet
- ▶ Var observant på MAT o DRYCK intag
- ▶ Kontrollera SÄKERHETEN
- ▶ MER STÖD vid HYGIEN
- ▶ Hallucinationer, illusioner möts med tålamod, tröst och stöd
- ▶ INFORMERA anhöriga och ev. medboende

Sent stadie

- ▶ VÅRD 24 tim/dygn, nutrition, lyft etc
- ▶ Var noga med HUDVÅRD
- ▶ REMINISCENS med hjälp av ljud, musik, beröring, övrig sinnesstimulering
- ▶ FÖRBERED familj, vänner, personal, medboende på terminalvård och död

Tack för uppmärksamhet !

www.gunaremyr.se